
NAKŞBENDÎ HÂLİDÎ ŞEYHİ AHMED B. SÜLEYMAN EL-ERVÂDÎ'NİN RÂBİTA İLE İLGİLİ “HAKKU’S-SÜLÛK VE’R-RÂBİTA VE ŞEMÂİL-İ CEMÎ’İ SİLSİLE” RİSALESİ

THE PAMPHLET RELATED TO RABİTA OF NAQSHBANDÎ KHALİDÎ SHEİKH AHMED B. SULEYMAN AL-ERVADÎ NAMED AS “HAKKU’S-SÜLÛK VE’R-RÂBİTA VE ŞEMÂİLİ CEMÎ’İ SİLSİLE”

Öğr. Gör. Dr. Nazım ÇINAR

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

İslami İlimler Fakültesi

Tasavvuf Anabilim Dalı

nazimcinar@hotmail.com

Atf Gösterme: ÇINAR, Nazım, (2019), Nakşbendî Hâlidî Şeyhi Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî'nin Râbita İle İlgili “Hakku’s-Sülûk Ve’r-Râbita Ve Şemâil-i Cemî’i Silsile” Risalesi, *Ağrı İslâmi İlimler Dergisi (AGİİD)*, 2019 (5), s. 35-56.

Geliş Tarihi:

16 Ekim 2019

Kabul Tarihi:

28 Kasım 2019

© 2019 AGİİD

Tüm Hakları Saklıdır.

Özet: Tarîkata giren sâlikin seyr u sülûk sürecinde manevi gelişimini tamamlamak için intisap, halvet, zikir, sohbet, râbita... gibi bir takım riyazat eğitimlerinden geçmesi gerektiği bilinmektedir. Nakşbendiyye tarikatında özellikle de Nakşbendiliğin kollarından olan Hâlidilik’te râbita önemli bir yer tutmaktadır. Hâlidiliği tesis eden Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî'nin son halifesi Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî, râbita ile ilgili; “Hakku’s-sülûk ve’r-râbita ve şemâil-i cemî’i silsile” isminde bir risale yazmış ve bu konu hakkında farklı birtakım değerlendirmelerde bulunmuştur. Ervâdî, Nakşbendî meşâyihinin şemâilini başka yerlerde pek rastlamadığımız bir şekilde Cebrail (as)’dan başlatmak suretiyle hocası Mevlânâ Hâlid’e kadar sırayla saymıştır. Ağırıklı olarak cismani özelliklerini zikretmiş, bazen manevi özelliklerine de değinmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Râbita, Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî, Nakşbendilik, Hâlidilik, Nakşbendiyye Şeyhlerinin şemâli.*

Abstract: In order to complete the spiritual development on the way of the religious devotee who enters the way of sect, he must undergo a series of riyazat trainings such as intisap, halvet, dhikr, chat, rabita... In the Naqshbandiyah order, especially in Khalidiyye, the continuation of Naqshbandiyah, rabita is of a great importance. Ahmed b. Suleyman al-Ervadi -the last caliph of Mevlana Khalid al-Baghdadi who established Halidism-related to the rabita wrote a pamphlet entitled 'Hakku's-sülûk ve'r-râbita and şemâilî cemî'î silsile, and made some different evaluations about rabita. Ervadi counted the appearance of the Naqshbandi Mashiah in order, in a way that we do not see in other works starting from Gabriel (pbuh) to his teacher Mevlana Khalid. He mentioned his bodily features predominantly and sometimes referred to his spiritual features.

Keywords: *Rabita, Ahmed b. Suleyman al-Ervadi, Naqshbandi, Khalidi, Appearance of Naqshbandiye Shaykhs..*

Giriş

Bahâeddîn Nakşbend'in tesis ettiği Nakşbendîlik; Nakşbendiyye-yi *Ahrâriyye*, *Nakşbendiyye-yi Müceddidiyye*, *Nakşbendiyye-yi Mazhariyye* ve Mevlânâ Hâlid'den sonra da *Nakşbendiyye-yi Hâlidîyye* gibi isimlerle günümüze kadar gelmiştir.¹ Nakşbendiyye tarikatı silsilesinde yer alan onlarca mürşid-i kâmil, irşad vazifesinde bulunmuştur. Bu mürşid-i kâmillerden birisi de Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî (ö. 1242/1827)'nin son halifesi ve Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî (ö. 1311/1893)'nin de hocası olan *Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî* (ö. 1275/1858)'dir.

Bu çalışmada Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî'nin hayatı hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra, *râbîta* ile ilgili kaleme aldığı; "*Risâle fî-hakkı's-sülûk ve 'r-râbîta ve şemâil-i cemî'i silsile*" isimli risalesi incelenecektir. Risaleye geçmeden önce Nakşbendî-Hâlidîlikte oldukça önemli bir yer tutan *râbîta* hakkında kısa bir bilgi vermek konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Râbîta, lügatte iki şeyi birbirine bağlayan ip, bağ, alâka, münâsebet, ilgi, bağlılık, mensup olma, mensubiyet, tertip, düzen, usul gibi mânâlara gelir.² Tasavvufî istilahta *râbîta*; mürîdin zihnî planda tefekkür ve hayâl gücünü kullanarak, ilahî ve zâtî sıfatlarla muttasıf, şuhûd makamına ulaşmış kâmil bir şeyhe kalbini bağlayıp huzur ve gıyabında o şeyhin suretinin, sîretinin ve özellikle rûhâniyetinin kendisi ile olduğunu farz ederek, şeyhinin yanında bulunduğu zamanki, hâl hareket, tutum ve davranışlarını gıyaben de sürdürmesidir.³

Mevlânâ Hâlid, *râbîta* konusunda müstakil bir risâle yazmış ve *râbîtayı* şu şekilde târif etmiştir: "*Râbîta*, tarîkatta mürîdin fenâ fillah makamında bulunan şeyhinin rûhâniyetinden medet istemesidir".⁴ Mürîd, bulunduğu hal itibarıyla vasıtasız olarak Allah'tan feyizlenmeye ve istifadeye güç yetiremiyorsa *râbîtaya* muhtaçtır. Eğer mürid Allah'tan doğrudan feyizlenebilecek bir mânevî hâle sahipse *râbîtaya* muhtaç değildir. Bu durumda bulunan mürîdin *râbîtayı* terk etmesi vaciptir.⁵

¹ Muhammed b. Abdullah el-Hâni, *el-Behcetü's-seniyye fî âdâbi't- tarikati'l-aliyyeti'l-Hâlidîyyeti'n-Nakşbendiyye*, (Kahire: el-Matbaatü'l-Meymeniyye, 1319), 12.

² Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, (İstanbul: Şifa Yayınevi, 2015), 652.

³ Abdullah el-Hâni, *el-Behcetü's-seniyye*, 40; Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî, *Câmi'u'l-usûl fî'l-evliyâi ve envâ'ihim ve evsâfihim ve usûli kulli tarîkin ve muhimmâti'l-murîdi ve şurûti's-şeyhi ve kelimâti's-sûfiyyeti ve istilâhihim ve envâ'i't-tasavvuf*, (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010), 278-279; Abdülhakim Arvâsî, *Râbîta-i Şerife*, Sadeleşiren, Necip Fazıl Kısakürek, (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2016), 15; Ethem, Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009), 135.

⁴ Mevlânâ Hâlid'in *Risâletü'r-râbîta'sı* İstanbul'daki Hâlidî mensuplarına yazdığı mektubun içerisinde yer almaktadır. Bkz. Muhammed Es'ad Sâhib, *Bugyetü'l-vâcid fî mektûbâtı Hadreti Mevlânâ Hâlid*, (Dimaşk: Matbaatu't-Terakkî, 1334), 73.

⁵ Arvâsî, *Râbîta-i Şerife*, 16.

Gerek Mevlânâ Hâlid gerek kendinden sonraki halifeleri râbitaya oldukça önem vermişlerdir. Mevlânâ Hâlid, tarîkatin devamlılığı için mürid ve halifelerinden sadece kendisine râbita yapmalarını istemiştir.⁶ Mevlânâ Hâlid kendisine râbita yaptırma uygulamasını da sıkı bir şekilde takip etmiştir. Halifelerinden İsmail Şirvânî, müridlerinden kendisine râbita yapmalarını isteyince, Mevlânâ Hâlid ona bir mektup yazarak; “Müride sizin suretiniz zâhir olsa da siz kendi suretinizin râbitasını kimseye öğretmeyiniz. Çünkü o hal şeytanın öyle göstermesindedir”⁷ demiştir. Aynı şekilde Mevlânâ Hâlid’in, İstanbul’da görevlendirdiği halifelerden biri olan Abdulvehhab es-Sûsî’yi halifelik görevinden uzaklaştırması, Kafkaslarda görevlendirdiği İsmail Şirvânî’yi (ö. 1264/1848) sert bir şekilde uyarmasının başlıca nedeni bu halifelerin mürşidleri Mevlânâ Hâlid’e değil doğrudan kendilerine râbita ettirmeleridir.⁸

Mevlânâ Hâlid’den sonra râbita hususunda pek çok halifesinin eserlerinde bilgi bulunmakla beraber müstakil bir risale olarak râbitayı detaylı ele alan halifesi Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî, râbitaya başlamadan önce hazırlık aşamasında bazı hususlara riâyet edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Cibrîl hadisinde⁹ geçen ihsân makamına vurgu yapan Ervâdî, öncelikle misâl ve surete benzemekten münezzehe olan Allah Teâlâ’nın her zaman kullarını gördüğü düşüncesini zihne getirmeyi ve bu duygularla râbitaya başlamayı belirtmiştir.¹⁰

Mürîd râbitada yaparken şeyhinin sûretini düşünmek suretiyle edep ve terbiyesini muhafaza eder. Mürîdin, şeyhinin yanında hazır olduğunu düşünmesi, feyz alabilmesini sağlar, huzuru ve nuru tamamlar. Râbita sebebiyle mürîd kötü ve çirkin işlerden uzak durur.¹¹ Râbita bir yönüyle sâlikin şeyhiyle bir arada olmadıkları zamanlarda ruhen şeyhinin huzurunda

⁶ Hamid Algar, “Hâlidîyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 15: 295.

⁷ Sâhib, *Bugyetü'l-vâcid*, 124-125.

⁸ Abdulcebbar Kavak, *Mevlânâ Hâlid-i Nakşebendî ve Hâlidîlik*, (İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları, 2016), 481.

⁹ Cibrîl Hadisi; Ömer İbnü'l-Hattâb(ra) şöyle dedi: Bir gün Resûlullah (sav)’in huzurunda bulunduğumuz sırada, elbisesi beyaz mı beyaz, saçları siyah mı siyah, üzerinde yolculuk eseri bulunmayan ve hiçbirimizin tanımadığı bir adam çıkageldi. Peygamber’in yanına sokuldu, önüne oturdu, dizlerini Peygamber’in dizlerine dayadı, ellerini (kendini) dizlerinin üstüne koydu ve:

- Ey Muhammed, bana İslâm’ı anlat! Dedî. Resûlullah (sav):

- “İslâm, Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Rasûlü olduğuna şehâdet etmen, namazı dosdoğru kılman, zekâtı (tastamam) vermen, ramazan orucunu (eksiksiz) tutman, yoluna güç yetirebilirsen Kâbe’yi ziyâret (hac) etmendir” buyurdu. Adam:

- Doğru söyledin dedi. Onun hem sorup hem de tasdik etmesi tuhafımıza gitti. Adam:- Şimdi de imanı anlat bana, dedi. Resûlullah (sav):

- “Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe inanmandır. Yine kadere, hayrına ve şerrine iman etmendir.” buyurdu. Adam tekrar:- Doğru söyledin, diye tasdik etti ve:- Peki “ihsan” nedir, onu da anlat, dedi. Rasûlullah (sav):

- “İhsan, Allah’a onu görüyormuşsun gibi kulluk etmendir. Sen onu görmüyorsan da O seni mutlaka görüyor” buyurdu. (Buhârî, İmân 37; Müslim, İmân 1, 5; Tirmizi İmân 4; Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Nesâî, Mevâkît 6.)

¹⁰ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı’s-sülûk ve’r-râbita*, vr.2^a-2^b.

¹¹ Sâhib, *Bugyetü'l-vâcid*, 73.

olmasını ve böylece mürşidin mânevî otoritesinin devamlılığını sağlayan bir vasıta olur. Özellikle tarîkata yeni giren sâliklerde râbîta önemli bir kontrol vazifesi icrâ etmesi sebebiyle oldukça faydalı olduğu kabul edilmektedir.¹²

Tasavvufta râbitanın asıl gayesi râbîta-i huzurdur. Mürîd, Allah'tan başka her şeyi akıl ve hayâlından siler, Allah sevgisiyle dolu bir kalb ile her an Hakk'ın huzurunda bulunduğu düşüncesini muhafaza eder, muhabbetullah ile dolu bir kalbe sahip olmaya çalışır.¹³ Bunu temin etmek de çok kolay değildir. Çünkü Allah müşahhas bir varlık değildir. Müşahhas olmadığı için mürîdin yoğunlaşması kolay değildir. Bu yoğunlaşmayı temin etmek için müşahhas bir varlığa ihtiyaç vardır. İşte bu noktada mürîdin ihtiyaç duyduğu varlık, Allah'ın tecellilerinin mazharı olan insan-ı kâmil suretindeki şeyhlerdir. Mürîd, müşahhas bir varlık olan şeyhine râbîta eder. Şeyhinin vasıtasıyla Resûlullah'a, Resûlullah'ın vasıtasıyla da Allah'a râbîta etmiş olur. Sonunda huzuru kalbe ererek fenâfillah makamına ulaşmış olur.¹⁴

Esasında günümüzde birçok kimsenin tarikat eğitimine benzer bir şekilde râbîta metodunu kullandığını söyleyebiliriz. Meselâ bir sporcunun kampa girerek kendini birtakım şeylerden soyutlaması ve kendini yapacağı spora yoğunlaştırması, bunu yaparken alanında kendisini çok iyi yetiştirmiş ünlü bir sporcuyu, bir antrenörü örnek alması, onunla hemhâl olması gibi yaptığı şeyler bir çeşit râbîtadır. Antrenörle sporcu, usta ile çırak arasındaki bağ bir tür râbîtadır. Bu râbîta ne kadar güçlü olursa sporcunun veya çırağın kendini geliştirmesi o derece güçlü olur. Selçuk Eraydın'a göre Aslında râbîta insanın fizikî yapısını hedefleyen bir alâka değil, o bedende hissedilen duygu ve düşüncelere sahip olma teşebbüsüdür. Yani mürîdin râbîtası şeyhinin fiziki görünüşüne değil, o bedende sergilenen İslâmî davranışlardır.¹⁵

1. Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî'nin Hayatı

Trablusşam müftüsü olarak da bilinen¹⁶ Ervâdî'nin künyesi; *es-Seyyid Şihâbüddîn Ahmed b. es-Seyyid Süleyman b. es-Seyyid Osman el-Hasanî el-Hüseynî et-Trablusî el-Ervâdî*'dir.¹⁷ Ervâdî, günümüzde Suriye'ye bağlı olan *Ervâd Adasında* dünyaya gelmiş, doğduğu yere

¹² Osman Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, (İstanbul: Ataç Yayınları, 2015), 129.

¹³ Arvâsî, *Râbîta-i Şerîfe*, 19; İrfan Gündüz, *Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddîn Hayatı- Eserleri-Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikatı* (İstanbul: Seçil Ofset, 2013), 276-278.

¹⁴ Hasan Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011), 328-329.

¹⁵ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011), 137-138.

¹⁶ Mustafa Fevzî b. Nu'mân, *Hediyetü'l-Hâlidîn fî menâkıb-ı kutbi'l-ârifîn Mevlânâ Ahmed Ziyâeddîn b. Mustafa el-Gümüşhânevî* (İstanbul: y.y. 1318/1896), 27.

¹⁷ Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî, *İbtîlâü'l-evliyâ ve tasarrufî'l-kibriya*, Merkezü'l-Melik Faysal (Riyad), nr. 412/5, vr. 1^a; Fuad b. Fevzî et-Trablusî, *Nüzhetü'n-nâzirîn ve ka'bet'ül-aşikîn fî ensâbi ve ahvâli ve esânidi evliyâ-i Trablusu's-Sâlihîn* (Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1427/2006), 219.

nispetle “*Ervâdî*” diye şöhret bulmuştur.¹⁸ Mevcut tabakât ve terâcim kitaplarında¹⁹ *Ervâdî*’nin doğumu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Ervâdî, ilk tahsiline doğduğu yer olan *Ervâd* adasında başlamış, daha sonra ilim tahsili için Mısır ve Şam gibi dönemin ilim merkezlerine gitmiştir. Dönemin tanınmış pek çok büyük âlimlerinden dersler okumuştur. İlim tahsil ettiği şahsiyetler arasında; Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî (ö. 1242/1827), Ahmed el-Halvetî en-Nakşibendî es-Sâvî (ö. 1241/ 1825), Muhammed el-Fudâlî (ö. 1236/1820), Ali en-Neccârî, İbrahim el-Bâcûrî (ö. 1277/1860), Fethullah, Abdurrahman el-Mansûrî, Mustafa el- Bûlâkî, Ahmed Tamûs, Mustafa el-Mubellat el-Ahmedî (ö. 1284/1867), Hasan el-Beltânî, Abdurrahman el-Üşmûnî (ö. 1321/1903), Muhammed Emîn b. Âbidîn (ö. 1252/1836), Abdurrahman el-Küzberî (ö. 1262/1846), Hâmid el-Attâr (ö. 1263/1847), Muhammed Efendi er-Rûmî, Hüseyin ed-Dücânî (ö. 1274/1858), Ahmed et-Temîmî el-Halili (ö. 1236/1820), Abdurrahman Efendi b. Hasan Efendi, Seyyid Ömer Efendi el-Feyzî, Abdülkerim el-Bedîrî, Ahmed, Sâlim, Ömer el-Bağdâdî, Ali, Ali el-Vefâî, Osman ve Şeyh Hâlid es-Sâ’idî gibi âlimler yer almaktadır.²⁰

Ervâdî, ilim tahsili sırasında; başta hadis, tefsir, fıkıh, kelim ve tasavvuf olmak üzere temel İslâmî ilimlere dair o zamana kadar yazılmış temel kaynakların neredeyse tamamını okuyup icâzet almıştır.²¹ Bu durum onun oldukça ciddi bir ilmî altyapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Nazarî ilimlerde büyük mesafe kat eden *Ervâdî*’de mânevî yönünü geliştirmek için bir tarîkate intisab duygusu hâsıl olmuş ve intisab edebileceği şeyhler aramaya başlamıştır.²² Gerek kendi muhitinde gerekse her biri birbirinden farklı uzak beldelere giderek; meczub, ümmî, velî ve ârif birçok şeyhin hizmetinde bulunmuştur. Hizmetinde bulunduğu şeyhlerden, Ekberiyeye, Rifâiyeye, Desûkiyeye, Ahmediyeye (Bedeviye) ve Halvetiyeye tarîkatlarından icâzet almıştır.²³ *Ervâdî*, mânevî yönünü daha da geliştirmek için Bağdat’tan Şam’a hicret eden Nakşibendî

¹⁸ Hayreddin Ziriklî, *el-A’lâm*, (Beyrut: Dâru’l-İlmi lil-Melâyîn, 2002), 1: 133; Muhammed Zâhid el-Kevserî, *İrgâmü’l-merîd fî şerhi’n-nazmi’l-atîd li-tevessülü’l-mürîd* (Kahire: el-Mektebetü’l- Ezheriyye, 2000), 65.

¹⁹ Yûsuf b. İlyân b. Mûsâ Serkîs, *Mu’cemü’l-matbûâtî’l-Arabiyye ve’l-muarrebe*, (Mısır: Matbatü Serkîs, 1928); Muhammed Abdulhayy el-Kettânî, *Fihrisü’l-fehâris ve’l-esbât ve mu’cemü’l-me’âcim ve’l-meşyehât*, nşr. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru’l- Garbî’l-İslâmî, 1402/1982); Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu’cemü’l-müellifin teracimu musannifi’l-kütübi’l-Arabiyye*, (Beyrut: Mektebetü’l-Müsennâ, ty.); Ziriklî, *el-A’lâm*; Babanzâde Bağdatlı İsmail Paşa. *Hediyyetü’l-arifin esmai’l-müellifin ve asarü’l-musannaftin*, (Beyrut: Dâru İhyai’t-Türasi’l-Arabiyye, ty).

²⁰ *Ervâdî*, *el-’İkdü’l-ferîd fî uluvvi’l-esânîd*, Mahmud Es’ad Coşan Araştırma ve Eğitim Merkezi Kütüphanesi, Gümüşhânevî Evrakı, AZG/04/199; Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi, nr. 731; Ezheriyye Kütüphanesi. (Kâhire), nr. 43810 (653), vr. 2^b-4^b; Kevserî, *İrgâmü’l-merîd*, 65.

²¹ *Ervâdî*, *el-’İkdü’l-ferîd fî uluvvi’l-esânîd*, vr. vr. 7^b-11^b.

²² Kevserî, *İrgâmü’l-merîd*, 66.

²³ Kevserî, *İrgâmü’l-merîd*, 65-66.

Müceddidî Mevlânâ Hâlid el-Bagdâdî'nin yanına giderek ona intisab etmiş, tarîkat eğitiminde önemli bir süreç olan seyr u sülûkünü tamamlamıştır. Gördüğü bu mânevî eğitimin neticesinde oldukça ciddi bir tasavvufî birikime ve maneviyata sahip olmuştur. Mevlânâ Hâlid, sülûkünü tamamlayan Ervâdî'yi irşad icâzetiyle şereflendirmiştir.²⁴ Kendisini Nakşbendîyye, Kâdiriyye, Sühreverdiyye, Kübreviyye ve Çiştîyye tarikatlarından mutlak hilâfet izniyle halife tayin etmiştir.²⁵

Mevlânâ Hâlid'in yanında seyr u sülûkünü tamamlayıp irşad icâzetini alan Ervâdî'nin Trablusşam'a yerleştiği, burada Nakşbendî Hâlidîliği neşretmeye başladığı²⁶ ve bu süreçte çok sayıda talebe yetiştirdiği bilinmektedir.²⁷ Trablusşam'da bu kadar etkili olmasında Trablusşam müftüsü olmasının da etkili olduğu söylenebilir.

Ervâdî, Mevlânâ Hâlid'in manevî işâreti ile İstanbul'a giderek Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî'ye (ö. 1311/1893) tarîkat eğitimi vermiştir. Gümüşhânevî'nin halvetini tamamlamasının ardından ona Nakşbendîyye, Kâdiriyye, Sühreverdiyye, Kübreviyye, Çiştîyye, Hâlidîyye, Halvetiyye, Bedeviyye, Rifâiyye, Şâzeliyye ve Müceddidiyye tarikatlarından "hilâfet-i tâmmе"²⁸ ile 1264/1848 tarihinde icâzet vermiştir.²⁹ Ervâdî, İstanbul'da iki yıl kalmış, bu müddet zarfında Ayasofya Camiinde hadis dersleri vermiştir. Bu derslere devam eden Gümüşhânevî'ye tarîkat icâzeti yanında, bütün rivâyetlerinden ve telifâtından da tedris ve ta'lim etme icâzeti vermiştir.³⁰

İyi bir ilmi birikime sahip olan Ervâdî, başta tasavvuf olmak üzere; hadis, tefsir, fıkıh, kelam, mantık, tecvid ve Arap dili gibi birçok sahada eserler telif etmiş, eserlerini mensûr ve manzûm olarak yazmıştır.³¹ Eserlerinin çoğu risâle şeklinde olup yazma olarak muhafaza edilmiştir. Bazı eserleri ise matbudur. Ervâdî, halifesi Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî'ye

²⁴ Kevserî, *İrgâmü'l-Merîd*, 66.

²⁵ Gümüşhânevî, *Câmi'u'l-usûl*, 227-229.

²⁶ Cevâd Fakî Ali el-Hayderî, *Mevlânâ Hâlid en-Nakşbendî ve menhecühü fi't-tasavvuf* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1438/2017), 454.

²⁷ Yetiştirdiği talebeler için bkz. Nazım Çınar, *Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî'nin Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufî Görüşleri*, (Kayseri: Basılmamış Doktora Tezi, 2019), 66-74.

²⁸ Hilâfet-i tâmmе: Bir tarikate intisab edip sürekli Allah'ın zikriyle meşgul olan, tasavvuf yolunda ilerleyerek olgunluk makamlarını aşan ve irşat makamına ulaşan taliplere, şeyh efendinin veya mürid-i kâmilin, kendi usulünü devam ettirmeye ehil gördüğü müridlerine "mürşitlik" yapabileceğini göstermek üzere, terbiye ve irşad izni vermesidir. Buna icâzetnâme veya hilfetnâme de denir. (Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1971), 1: 829; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 296; Süleyman Uludağ, "Halife", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 15: 300; Cemil Akpınar, "İcâzet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2000), 21: 397.

²⁹ Kevserî, *İrgâmü'l-merîd*, 71; Mustafa Fevzi, *Hediyet'ül Hâlidîn*, 32; Hocazâde Ahmed Hilmi, "Mevlânâ Ahmed Ziyâeddîn el-Gümüşhânevî" *Ceride-i Sûfiyye* (İstanbul: 4 Teşrin-i-evvel 1328/17 Ekim 1912), 7.

³⁰ Hocazâde, "Mevlânâ Ahmed Ziyâeddîn el-Gümüşhânevî", 7.

³¹ Mustafa Fevzi, *Hediyetü'l-hâlidîn*, 27.

kendi eliyle yazıp verdiği tek varaklık icâzetnâmesinde, eserlerinin sayısının 120'den fazla olduğunu bizzat belirtmiş,³² fakat eserlerin isimleriyle ilgili bir bilgi vermemiştir. Ne yazık ki eserlerinin çoğu günümüze ulaşamamıştır. Bilinen eserleri, başta İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi olmak üzere dünyanın muhtelif bölgelerindeki belli başlı kütüphanelerde yazma ve matbu olarak kayıtlı bulunmaktadır. Ervâdî'ye ait yazma ve matbu eserlerden ulaşıla bilinenleri tasavvuf ve diğer ilim dalları alanında iki gurupta toplamak mümkündür;

1.1. Ervâdî'nin Tasavvuf İlmine Dair Telif Ettiği Eserler:

1. el-'İkdü'l-ferîd fî uluvvi'l-esânîd
2. Mir'âtü'l-irfân ve lübbü şerhi risâleti "Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû"
3. Risâle fî-hakkı's-sülûk ve'r-râbîta ve şemâili cemî'i silsile
4. el-Kasîdetü'r-râiyye
5. Müferricetün li'l-kürûbi bi's-salâti ale'n-Nebiyi'l-Muhibbi'l-Mahbûb
6. Manzûme bi esmâi'llâhi Teâlâ el-Hüsna
7. İbtîlâü'l-evliyâ ve tasarrufu'l-kibriyâ
8. Nûru'l-mazhar fî tarîkatı seyyidî eş-Şeyhi'l-Ekber
9. Celbü'l-ibâd ilâ tarîki'r-reşâd
10. Âdâbu'z-zikr li'n-Nakşbendiyye
11. Münâcât
12. Bugyetü'l-mürîdi'l-me'hûze min kelâmi ehli't-tevhîd
13. Nabzatü'n-râika ve 'ukûdün fârika
14. Kifâyetü'l-mürîd fî edebi'l-müveffekî's-sâid
15. el-İstiğâse
16. Keşfü'l-muzmar an şerhi beyteyn li'ş-Şeyhi'l-Ekber
17. el-Fethu'l-mübîn şerhu beyteyn li-seyyidî Muhyiddîn
18. Şerhu Taştîri ebyâtı İbnü'l-Arabî
19. ed-Dürrü'l-mesbûk fî intihâi ğâyeti's-sülûk
20. Keşfu's-sutûr an me'ânî salâti'n-nûr
21. Havâssu Hizbi'l-bahr
22. Şerhu Hizbi'l-A'zam
23. Risâle fî silsileti'n-Nakşbendiyye

³² Bu icâzetnâmenin aslı, Mahmud Es'ad Coşan Araştırma ve Eğitim Merkezi Kütüphanesi, Gümüşhânevi Evrakı, AZG/04/198'de yazma olarak, tek varak halinde bulunmaktadır.

24. Ahvâlü's-sülûk ve şurûtuḥü.³³

Kaynaklarda geçmesine rağmen künyeleri tespit edilemeyen ancak Ervâdî'ye nispet edilen birkaç tane eser daha vardır; *Risâle fi'l-halvet, İlḥâmâtü'r-rabbâniyye fi şerhi's-Salâti'zzâtiyye, Ferâid-i fevâid, Târîh-i kebîr, Elfiye fi ulûmi'l-edeb.*³⁴

1.2. Ervâdî'nin Diğer İlim Dallarına Dair Telif Ettiği Eserler;

1. Hükmü'l-müfâd fi mesâili't-taklîd ve'l-ictihâd
2. Faslu'l-hıttâb fi ilmi'l-âdâb
3. en-Nefehâtü'r-Rabbâniyye alâ Metni'l-Meydâniyye
4. İlmü'l-mantık
5. el-Hükmü'l-mersûh fi 'ilmi'n-nâsih ve'l-mensûh
6. el-Kavlu'l-müfid fi halli ba'zı müşkilâtin mine'l-Kur'âni'l-Mecîd
7. el- Kevâkibü'l-muzîe fi erba'îne hadîsen kudsîyye.
8. İkâmetü'd-delîl alâ sevâi's-sebîl
9. en-Nefehât fi ilmi'l-mecâz ve'l-isti'ârât
10. Ukûdü'l-cumân fi şerhi Fethi'l-Mennân.³⁵

Ervâdî, 1275/1858 tarihinde hayatının çoğunu geçirdiği ve müftülük yaptığı Trablusşam'da vefat etmiştir³⁶. Cenazesi Trablusşam'ın merkezinde eski kuyumcular çarşısının arkasında ki “Abdülvadid el-Miknesi Camii'nin”³⁷ yanında Nakşibendî Sâdâtının medresesi olarak da bilinen³⁸ “Dübbahâ Medresesinin” (daha sonra mescide çevrilen) güney tarafında yer alan duvarın yanı başına, camii mezarlığına defnedilmiştir.³⁹ Ervâdî'nin Kabrin üzerine yazılan şiirde ebced hesabına göre vefat tarihine işaret eden; “*Tayyiben halîfete'l-hâdî el-Müceddid*” “1275” tarihi düşünülmüştür.⁴⁰ Trablusşam'a gerçekleştirdiğimiz ziyaretimizde, kabri ziyaret etme ve inceleme imkânı bulduk. Kabrin bulunduğu yer kıbleye göre sağ tarafta yer alıyor. Bu mekânda Ervâdî'den başka yedi tane kadar Nakşibendî büyüklerinin kabirleri de bulunmaktadır.

³³ Eserlerin künyeleri ve muhtevaları için bkz. Çınar, *Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî'nin Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufî Görüşleri*, 76-105.

³⁴ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, 1: 125; Ziriklî, *el-A'lâm*, 1: 133; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, 1: 236-237.

³⁵ Eserlerin künyeleri ve muhtevaları için bkz. Çınar, *Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî'nin Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufî Görüşleri*, 105-110.

³⁶ Muhammed Ahmed Dernîka, *et-Tarikatü'n-Nakşibendiyye ve e'lâmüha* (Trablus: Elmüessesetü'l-Hadîsetü lil-Kitab, 2009), 75; Abdulhay el- Kettâni, *Fihrisü'l-fehâris ve'l-esbât ve mu'cemü'l-me'âcim ve'l-meşyehât*, nşr. İhsan Abbas, (Beyrut: Dârü'l- Garbi'l-İslamiyyi, 1402/1982), 1: 125; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, 1: 236;

³⁷ Muhammed Ferid b. Abdîrrezzak b. Muhammed Kürd Ali, *Hutatü'ş- Şam* (Beyrut: Mektebetü'n-Nûrî, 1983), 6: 54.

³⁸ Dernîka, *et-Turuku's-süfiyye ve meşayihuhâ fi Trablus* (Trablus: Dâru'l-İnşâ, 1405/1984), 294

³⁹ Dernîka, *Et-tarikatü'n-nakşibendiyye ve e'lâmüha*, 75-76.

⁴⁰ Çınar, *Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî'nin Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufî Görüşleri*, 40.

Kabre mescidin içinden geçiliyor. Ziyaretgah, namaz vakitlerinden biraz önce açılıyor, namazdan sonra da mescid kapandığı için kapanıyor. Kabirlerin bulunduğu yere namaz saati haricinde girilemiyor.

2. Ervâdî'nin “Risâle fî-hakkı's-sülûk ve'r-râbita ve şemâil-i cemî'i silsile” İsimli Eseri

Eser, Ervâdî'nin râbita yaparken zihinde tahayyül edilmesini istediği Nakşebendîyye tarikatı silsilesinde yer alan meşâyih-i kiramın şemâil-i ile ilgili olarak kaleme aldığı bir risâledir. Güzel bir nesih hattı ile yazılmış olan eser, dokuz varak, on yedi sayfadan oluşmaktadır. Eser yazma olarak⁴¹ Süleymaniye kütüphanesinde ve Millet kütüphanesinde kayıtlı bulunmaktadır.⁴²

Adı geçen eserin metnine sadık kalınmadan daha çok şerh edilerek yapılmış bir de matbu⁴³ tercümesi bulunmaktadır. Süleymaniye kütüphanesinde kayıtlı eserin kim tarafından şerh edildiği yazmamaktadır. Eser Arap alfabesi ile Osmanlıca basılmış olup kenarında Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî'nin râbita risalesi yer almaktadır.⁴⁴

Ervâdî, risalesine “Sevdiklerini güzellik ve aydınlık elbisesi giydirerek kemâl sıfatıyla vasıflandıran Allah'a hamdolsun. Salât ü selâm en yücelerin başı kâb-ı kavseyn sahibi Resûlullah (sav)'in üzerine olsun” sözleriyle Allah'a hamd ederek, Resulüne salât ü selâm getirerek başlamıştır.⁴⁵

Ervâdî'nin bu risalesini tanıtmadan önce râbita hakkında kısa bir bilgi vermek faydalı olacaktır.

2.1. Silsilede Geçen Meşâyih-i Kirâmın Şemâil-i Şerifleri

Ervâdî, mensubu olduğu silsileyi saymaya geçmeden önce, silsilede geçen meşâyih-i kiramın; şemâil ve rûhâniyetinin bilinmesinin sâlik için seyr u sülûk yolunda gerekli olduğunu, sâlikin zihninde meşâyih-i kiramın şemâil ve rûhâniyetinin hazır olması durumunda sâlikten zan ve şüphenin kalkacağını, latif sıfatların onda toplanacağını, Allah'ın o kimseyi dost edineceğini, hidâyete erdireceğini ve o kişiden şüpheleri kaldıracağını belirtmiştir.⁴⁶

⁴¹ Bkz. Ek 1-2.

⁴² Ervâdî, *Risâle fî-hakkı's-sülûk ve'r-râbita ve şemâil-i cemî'i silsile*, Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba, nr. 292; Millet Kütüphanesi. Ali Emîrî, nr. 233, 798, 799, 800, 801.

⁴³ Bkz. Ek 2-3.

⁴⁴ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı's-sülûk ve'r-râbita ve şemâil-i cemî'i silsile*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Râşid Bey, nr. 100.

⁴⁵ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı's-sülûk ve'r-râbita*, vr. 1^a.

⁴⁶ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı's-sülûk ve'r-râbita*, vr. 1^b.

Görüldüğü gibi Ervâdî, seyr u sülûk yolunda sâlik için râbitanın oldukça önemli olduğunu, meşâyih-i kiramın şemailinin zihinde canlandırılması neticesinde zannın ve şüphenin kalkacağını, daha ihlaslı bir şekilde Allah'a yöneleceğini ve ihsan makamına doğru yol alacağını vurgulamıştır.

Ervâdî, silsilede ki meşâyih-i kiramın yüce ruhlarına yaptığı râbitada gördüğü rüya üzerine onların ruhlarıyla bir araya gelmek suretiyle şemaillerini yazdığını belirtmiştir.⁴⁷ Bu yapılan râbitanın ihsan makamına ulaşmak için bir ön hazırlık olacağına ve râbita ile elde edilmek istenen asıl maksadın ise ibadet edilmeye en layık olan Allah'tan yardım istemek olduğuna vurgu yapmıştır.⁴⁸

Allah Teâlâ'nın; *"Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım"*,⁴⁹ buyruğu mucibince her insanın, hayatta olduğu müddetçe sürekli Allah'a ibadet etmesi gerekmektedir. İhlaslı bir şekilde ibadet etmek içinde Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmek gerekmektedir. Ervâdî, ihsan makamına dikkat çektikten sonra, râbita yoluyla elde edilmek istenen asıl maksadın; *"Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz"*⁵⁰ ayetinde buyrulduğu gibi; Allah'tan yardım istemek olduğunu ve Allah Teâlâ'nın kullarını her an gördüğünü zihinde tutmaya vurgu yapmıştır

Ervâdî, tarikat yolunda ilerlemek isteyen sâlikin râbita yapmadan önce; tevhid akidesini düzeltmesini, sağlam bir imana sahip olmasını, Allah'ın razı olacağı ibadetleri tam olarak yapmasını, niyetini hâlis kılmasını, Allah Teâlâ'ya dayanmasını, üzerinde ne kadar hak varsa bu hakları hak sahiplerine iâde etmesini ve bütün mahlûkata dostça davranmasının gerekli olduğunu belirtmiştir.⁵¹

Ervâdî, eserlerinin genelinde dört mezheb imamının görüşleri doğrultusunda şeriatın emir ve yasaklarına riayet etmeye ve ehli sünnet çizgisinde hareket etmeye çok önem vermiştir. Bu risalesinde de râbita yapmadan önce tevhid akidesine dikkat çekerek; sâliki tam bir imana sahip olmaya, iman gereği olan ibadetleri ihlaslı bir şekilde yapmaya, üzerinde kul hakkı varsa bu hakları hak sahiplerine vererek helalleşmeye, güzel ahlakı olmaya ve bütün mahlûkâta dostça davranmaya çağırarak şeriata riayet etmenin gerekli olduğunu belirtmiştir.

Ervâdî râbita ile ilgili gerekli şartları yerine getiren müridin, râbita esnasında zihninde

⁴⁷ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı's-sülûk ve'r-râbita*, vr. 1^b.

⁴⁸ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı's-sülûk ve'r-râbita*, vr. 1^b-2^a.

⁴⁹ Zaâriyat 51/56.

⁵⁰ Fatıha ¼.

⁵¹ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı's-sülûk ve'r-râbita*, vr. 2^a.

tahayyül edeceği meşayih-i kiramın şemailini saymaya başlamadan önce; “*Misâl ve sûrete benzemekten münezzeh olan Allah Teâlâ’yı zihnine getirmesine*”, dikkat çekerek râbitaya Allah Teâlâ’yı zihninde tutarak başlamasını vurgulamış ve başka kaynaklarda pek görmediğimiz bir şekilde râbitayı Cibrîl-i Emîn’den başlatmış ve Hz. Peygamber (sav)’den Mevlânâ Hâlid’e kadar gelen silsilenin şemâilini sıra ile zikretmiştir.⁵² Ervâdî eserinde râbita yapılacak meşâyih-i kirâmın şemâilini şu şekilde sıralamıştır;

1. Cibrîl-i Emîn’e Râbita: Mürid Cebrail (as)’e, Hz. Peygamber (sav)’a geldiği suretiyle; Bembeyaz elbiseli, simsiyah saçlı, beyaz tenli, orta boylu, açık tenli, sarığını kafa kısmından aşağı sarkıtmış, yüzü aydan daha nurlu, yuvarlak yüzlü, sahâbe içinde Dihyetü’l-Kelbî’ye ve Hz. Ömer’e benzeyen vasıflarını zihninde hayal ederek râbitaya başlamalıdır.⁵³

2. Hz. Muhammed Mustafa (sav)’e Râbita: Ervâdî, yaratılmışların en faziletlisi diye övdüğü Hz. Muhammed Mustafa (sav)’e râbitanın nasıl yapılacağını da Ümmü Ma’bed’in⁵⁴ vafettiği şemâilin göz önünde bulundurularak yapılmasını istemiştir. Ümmü Ma’bed, Hz. Peygamber (sav)’i şu şekilde vafetmiştir : “Hz. Muhammed (sav)’in apaçık parlak yüzlü, kaşlarının kenarı aydınlık, uzun kirpikli, beyaz içinde simsiyah iri gözlü, yumuşak sesli, tane tane konuşan, ne çok uzun ne de çok kısa boylu, göbekli değil, küçük kafalı değil, boynu gümüş bir ibrik gibi parlak, bir konu üzerinde konuştuğu zaman kuvvetini birleştiren, sustuğu zaman bir vakar kaplayan, konuşması peş peşe dizilmiş inciler gibi olan, Ashabının içinde görünüş olarak en yakışıklısı ve yüz olarak en güzeli olan idi”.⁵⁵

3. Hz. Ebûbekir (ra)’a (ö. 13/634) Râbita: O meleklerin ve peygamberlerin havâsından sonra ahlakı en güzel olandı. Beyaz yüzlü ve beyaz sakallı idi. Geniş alınlı ve gözleri çukurca idi. Omuzları geniş, zayıf yapılı ve uzun boylu idi. Kalbi çok temizdi, Allah korkusundan sürekli gözü yaşlı idi. O Hz. Peygamber (sav)’i çok sever idi.⁵⁶

4. Selman-ı Farisî (ö. 35/655)’ye Râbita: O Resûlullah (sav)’in ehlibeytinden idi. Buğday tenli, güzel yüzlü ve uzun boylu idi. Bir îzar ve rida giyer, başına sarık takardı. İleri yaşta olmasına rağmen sakalının çoğu siyahtı ve çok uzun yaşamıştı.⁵⁷

⁵² Ervâdî, *Risâle fî-hakkı’s-sülûk ve’r-râbita*, vr.2^b.

⁵³ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı’s-sülûk ve’r-râbita*, vr. 2^a-2^b.

⁵⁴ **Ümmü Ma’bed:** Huzâa kabilesinin Kâ’boğulları koluna mensup bir hanımdır. Bu hanım sahâbînin meşhur olmasının sebebi ise; Hz. Peygamber (sav)’in Mekke’den Medine’ye hicreti esnasında, Mekke’den yaklaşık 120 km. uzaklıkta bulunan Kudeyd köyünün kenarında Ümmü Ma’bed’in çadırında mola vermiş, bu görüşmeden sonra Ümmü Ma’bed Müslüman olmuştur. Daha sonra çadıra dönüp Peygamberimizi soran kocasına veziz bir şekilde Peygamberimizin şemailini anlatmıştır. (Geniş bilgi için bkz. Mehmet Eren, "Ümmü Ma’bed", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ummu-mabed> (29.05.2019).

⁵⁵ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı’s-sülûk ve’r-râbita*, vr. 2^a-3^b.

⁵⁶ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı’s-sülûk ve’r-râbita*, vr. 3^b.

⁵⁷ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı’s-sülûk ve’r-râbita*, vr. 3^b-4^a.

5. Kasım b. Muhammed b. Ebîbekr (ö. 102/720)'e Râbîta: O faydalı ilim ve tahkik sahibi idi. Esmer tenli, seyrek sakallı, gözleri ve sakalı siyah idi. Uzun boylu ve alnında secde eserinden bir alamet var idi. Allah korkusundan başı eğik ve sürekli gözü yaşlı idi.⁵⁸

6. Câfer-i Sadık (ö. 148/765)'a Râbîta: O sürekli Allah'ı Teâlâ'yı müşahede ederdi. Açık tenli, güzel yüzlü ve güzel gözlü idi. Hz. Hasan'ın babası Hz. Ali (ra)'ye benziyordu. Yüce himmetli, vücudu görkemli, saçları sık ve çok ilim sahibi idi.⁵⁹

7. Bayezid-i Bistamî (ö. 261/875)'ye Râbîta: O beyaz tenli, hafif sakallı ve uzun boylu idi. Şemâili Hz. Ebubekir (ra)'e benziyordu.⁶⁰

8. Ebu'l-Hasan Harakânî (ö. 419/1029)'ye Râbîta: O güzel yüzlü, geniş alınlı, büyük gözlü, orta boylu ve kumraldı. Hz. Ömer'e en çok benzeyendi.⁶¹

9. Ebu Ali Farmedî (ö. 477/1084)'ye Râbîta: Onun üzerinde hak tecellisi var idi. O esmer tenli, çatik kaşlı, saçının ve gözünün rengi siyah idi. Orta boylu ve geniş ağızlı idi. Müridlerine babalarından ve amcalarından daha şefkatli idi.⁶²

10. Yusuf Hemedanî (ö. 535/1140)'ye Râbîta: O rabbanî feyze sahip idi. Zayıf yapılı, kısa boylu, buğday tenli, bir yere baktığı zaman feyiz dolardı, sakalı beyaz ve seyrek. Onun takvası Ebu Hanife'nin takvası gibiydi.⁶³

11. Abdülhalık Gucdüvânî (ö. 617/1220)'ye Râbîta: O işaret ve meânî ilmüne sahipti. O uzun boylu, iri başlı, beyaz tenli, güzel yüzlü ve burunlu idi. Kaşları çatik, göğsünün genişliği omuzlarından fazla idi.⁶⁴

12. Ârif Rîvgerî (ö. 649/1251)'ye Râbîta: Onun üzerine hayırlar akardı. Onun yüzü yeni doğmuş ay gibi parlaktı. Ondaki misk ve anber kokusu yayılırdı. O güzel yüzlü, iri gözlü, kaşları yay gibi kavisli ve orta boylu idi.⁶⁵

13. Mahmud İncir Fağnevî (ö. 670/1271) 'ye Râbîta: O zenginlikten berî idi. Rengi beyaz ve orta boylu idi. Sakalı siyah, güzel yüzlü, güzel burunlu ve geniş ağızlı idi. O beyaz sarık takardı.⁶⁶

⁵⁸ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 4^a.

⁵⁹ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 4^a.

⁶⁰ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 4^a-4^b.

⁶¹ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 4^b.

⁶² Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 4^b-5^a.

⁶³ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 5^a.

⁶⁴ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 5^a.

⁶⁵ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 5^a-5^b.

⁶⁶ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 5^b.

14. Ali Ramitenî (ö. 705/1305) 'ye Râbîta: O bütün hallerinde Rabbini överdi. Onun âzâları birbirine uygun idi. O orta boylu, güzel yüzlü ve güzel burunlu idi. Onun hali avâmın hali gibi idi.⁶⁷

15. Muhammed Baba Semâsî (ö. 740/1339)'ye Râbîta: O sürekli rabbine yönelen, orta boylu, güzel yüzlü, esmer renkli ve alnında alâmetler var idi.⁶⁸

16. Emir Külâl (ö. 777/1375)'e Râbîta: O, Hz. Hz. Peygamber (sav)'in ve âlinin muhabbetine gark olmuştu. Kaşları çatık, uzun boylu, yardımsever ve esmer renkli idi. Sakalının bazı yerlerinde beyazlıklar vardı. Çok tevâzu ve tezellül sahibi idi. İtiraz etmeyi terk ederdi.⁶⁹

17. Bahâeddin Muhammed Nakşbend el-Buhârî (ö. 791/1389)'ye Râbîta: O sürekli alemlerin rabbini müşâhede halindeydi. O buğday tenli, büyük sakallı, uzun boylu ve güzel yüzlü idi. Daima kulları doğru yola irşad ile meşgul idi.⁷⁰

18. Alaeddin Attar el-Buhârî (ö. 802/1399)'ye Râbîta: O Allah'ın razı olduğu yolda yürür idi. O orta boylu, esmer renkli, güzel yüzlü ve gür sakallı ve sürekli Allah'a itaat halindeydi.⁷¹

19. Yakub-i Çerhî (ö. 847/1443)'ye Râbîta: O sürekli mevalyî mürâkabe ederdi. O parlak renkli, orta boylu, güzel yüzlü ve beyaz sakallı idi. Yüzünde bir ben var idi.⁷²

20. Ubeydullah Ahrar (ö. 895/1490)'a Râbîta: O rabbine muhabbetle ömrünü geçirmişti. O uzun boylu, esmer renkli, iri yapılı, sakalı büyük ve sakalında biraz siyahlık var idi. Müridlerine yardım ederek onları mutlu ederdi.⁷³

21. Muhammed Zahid (ö. 922/1516)'e Râbîta: O sürekli rabbine ibadet eden bir kul idi. O beyaz tenli, seyrek sakallı, güzel yüzlü ve zayıf yapılıydı.⁷⁴

22. Derviş Muhammed (ö. 970/1562)'e Râbîta: O neşeli ve güler yüzlü idi. O güzel yüzlü, buğday tenli, orta boylu, beyaz sakallı ve azaları bir uyum içindeydi.⁷⁵

⁶⁷ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 5^b.

⁶⁸ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 5^b-6^a.

⁶⁹ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 6^a.

⁷⁰ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 6^a.

⁷¹ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 6^a-6^b.

⁷² Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 6^b.

⁷³ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 6^b.

⁷⁴ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 6^b-7^a.

⁷⁵ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 7^a.

23. Muhammed Hâcegî İmkenegî (ö. 1008/1599)'ye Râbîta: O ilk defa yaratan ve öldükten sonra diriltten rabbine muhabbetle coşmuştu. O esmer tenli, nur yüzlü, beyazı çok olan hafif sakallı idi. O insanlara çok yardım ederdi.⁷⁶

24. Muhammed Baki Billah (ö. 1014/1605)'a Râbîta: Onun sevgisiyle insanlar kendinden geçerd. O orta boylu, kırmızı tenli, bazısı beyaz seyrek sakallı idi. O bütün vakitlerinde riyazat yapardı.⁷⁷

25. Ahmed Fâruk Sirhindî (ö. 1034/1624)'ye Râbîta: O buğday tenli, uzun boylu, güzel yüzlü ve gözünde kızılık var idi. O gür sakallı ve sakalının çoğu siyahtı. O alimlerin emîri idi.⁷⁸

26. Muhammed Ma'sûm Sirhindî (ö. 1098/1686)'ye Râbîta: Tarîkatın batını ona babasından miras idi. Onun özellikleri babası Ahmed Fâruk Sirhindî gibiydi. Allah'tan çok korkardı ve huzûru devamlı idi.⁷⁹

27. Seyfeddin b. Muhammed Ma'sûm Sirhindî (ö. 1100/1689)'ye Râbîta: O dünya ile ahiret arasında irşad bayrağının nâşiri idi. O esmer tenli, geniş gözlü, uzun boylu ve sakalının iki tarafı az seyrek idi.⁸⁰

28. Muhammed Bedvânî (ö. 1135/1723)'ye Râbîta: O Hakk Teâlâ'ya kurbîyyet makamında idi. O orta boylu ve hafif geniş omuzlu idi. Çok göz yaşı dökerdi, hudû'u çoktu ve alnında bir nur alameti vardı.⁸¹

29. Şemsüddin Cân-ı Cânân-ı Mazhar (ö. 1195/1780)'a Râbîta: O tarîkatın özünü açığa çıkarıcı ve tarîkatın ileri gelenlerinden idi. O orta boylu, güzel yüzlü, siyah sakallı ve buğday tenli idi. Onun üzerinde celal ve heybet vardı.⁸²

30. Abdullah Dihlevî (ö. 1240/1824)'ye Râbîta: O yüce sıdıklardan idi. O orta boylu, esmer tenli, hafif sakallı, güzel yüzlü ve güzel burunlu idi. o çok ilim sahibi idi ve sürekli yüce Allah'ı müşâhede makamında idi.⁸³

31. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî (ö. 1242/1827)'ye Râbîta: Ervâdî, Mevlânâ Hâlid'in şemâilini bilfiil müşâhede etmesi sebebiyle daha teferruatlı olarak şu şekilde zikretmiştir: “Şeyhimiz müceddiddir. Makam-ı Mahmud sahibidir. O daima ebedi huzur hâlinedir. O uzun

⁷⁶ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 7^a.

⁷⁷ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 7^a.

⁷⁸ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 7^b.

⁷⁹ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 7^b.

⁸⁰ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 7^b.

⁸¹ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 7^b-8^a.

⁸² Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 8^a.

⁸³ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı 's-sülûk ve 'r-râbîta*, vr. 8^a.

boylu, iri yapılı ve açık tenlidir. Onun burun kemiği kemerli, dişleri seyrek, gözleri irice ve güzel yüzlüdür. Onun kolları uzun, göğsü ve sırtı geniş, sakalı gür ve çoğu siyahtır. Onun üzerinde vakar, muhabbet, güzellik ve şeref vardır. Bil ki o zamanının mürşidi, asrının ve üzerinde bulunduğu zamanın müceddiddir.⁸⁴

Ervâdî, kendisine kadar gelen Nakşbendî silsilesinin şemâilini yukarıda örneklerini zikrettiğimiz gibi Cibrîl (as) ve Hz. Peygamber (sav)'den başlamak suretiyle sırayla saymıştır. Ervâdî, râbîta esnasında müriden ağırlıklı olarak; râbîta yapacağı şeyh karşısındaymış gibi şeyhin ilk bakışta göze çarpan cismânî özelliklerini zihnine getirmesini istemiştir. Bazen de rûhânî özelliklerine değinmiştir. Ervâdî, yukarıda verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı gibi âdetâ râbîta yapılacak şeyh efendinin bütün cismânî özelliklerini müridin zihnine resmetmiştir. Böylece müridin hayâlinde şeyhi müşahhaslaştırarak fizikî ve manevi olarak şeyhle hemhâl olmasını sağlamıştır.

Ervâdî'nin, râbîtaya başlamadan önce salikten özellikle; misâl ve sûrete benzemekten münezzeh olan Allah Teâlâ'yı zihnine getirmesini istemesi ve silsileyi Cibrîl-i Emîn'den başlatması, nihayet olarak râbîtanın Allah'a yapıldığını göstermektedir.

Sonuç

Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî'nin son halifesi olan Ahmet b. Süleyman el-Ervâdî, başta tasavvuf olmak üzere; hadis, tefsir, fıkıh, kelam, mantık, tecvid ve Arap dili gibi birçok sahada yüz yirmiden fazla eser telif etmiştir. Bu eserlerinden birisi de Nakşbendîlikte oldukça önem arz eden râbîta ile ilgili kaleme aldığı; "*Risâle fî-hakkı's-sülûk ve'r-râbîta ve şemâil-i cemî'i silsile*" isimli eseridir.

Ervâdî, seyr u sülûk yolunda râbîtanın oldukça önemli olduğunu belirtmiş, Meşâyih-i kiramın şemâil ve ruhaniyetlerinin zihinde tutulması neticesinde sâlikten zan ve şüphenin kalkacağını, zan ve şüphe kalktığı zaman da sâlikin Allah'a yaklaşacağını ve Allah'ın dostu olacağını belirtmiştir.

Ervâdî, sâlikin râbîta yoluyla Cibril hadisinde belirtilen Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etme makamı olan ihsan makamına ulaşacağını ve râbîtadan asıl maksadın ise Allah'tan yardım istemek olduğunu belirtmiştir.

Ervâdî, sâlikin râbîta yapmadan önce mutlaka Tevhid akidesini düzeltmesini, sağlam bir imana sahip olmasını, ibadetlerini ihlaslı bir şekilde aksatmadan tam olarak yapmasını, üzerinde

⁸⁴ Ervâdî, *Risâle fî-hakkı's-sülûk ve'r-râbîta*, vr. 8^a-8^b.

kul hakkı varsa bu hakları hak sahiplerine vermesini ve herkese dostça davranmasını vurgulamıştır. Böylece sağlam bir itikat, iyi bir amel ve ahlak sahibi olamadan yapılan rabitanın faydalı olamayacağını belirtmiştir.

Ervâdî, râbîta esnasında göz önünde bulundurulması gereken önemli hususlardan birisi olarak da “*misal ve sûrete benzemekten münezzehe olan Allah Teâlâ'nın zihinde tutulması*” gerektiği hususunu vurgulamıştır. Bu şekilde râbîta yaparken silsilede zihne getirilen meşayihın şemâilini, Cibrîl-i Emîn'den başlatmak suretiyle, nihayetinde Allah'a kadar devam ettirmiştir.

Ekler

Ek 1.Yazma nüshanın ilk varakı;

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الحمد لله الذي بعث احبا به بنعون الكمال
 وكساهم الثواب البهائم والجمال
 وخصهم بالقرب لديه فهم منه
 واليه والصلاة والسلام على
 راسهم الاعلا صاحب قوسين
 الذي عليه الحق صلى وفاز
 بروية المولى الكريم حين دنى فندلى
 وعلى كل نبي عليه حضرة الحق
 تجلى وعلى لهم واصحابهم ومن

بصفا كالاتهم تجلى والتابعين
 وتابعيهم بالخير الى يوم فيه السرير
 تبلى وبعد فيقول احمد بن سليمان
 الخالدي النقشبندى المجددى الفنى
 بمولاه تولاه الله وهداه لما كانت
 صفة اهل التسلسلة مطلوبة في السلوك
 والتسليك واستحضار روحانيتهم
 الشريفة لازم للتسالك ليرفع عند الرب
 والتشيك جمع نعتهم اللطيفة
 على حسب ما حصل لرب رؤى البصيرة
 من استحضار روابطهم بالاجتماع
 بارواحهم المنيفة ليتوجه اليهم
 التسالك عند كل مهمة مخيفة

المجدي صاحب المقام المحمدي
 خالد العثماني النقشبندی الناير الخوضو
 الابدي فهو طويل القامة عظيم
 الجثة والمامة ازهر اللون اقنى
 العينين افرق الثنايا واسع العينين
 حسن الوجه طويل الساعدين
 متسع الصدر عريض الظهر
 عظيم اللحية اكثرها اسود عليه
 الوقار والمهابة والبها والسودد
 اعلم اهل زمانه مرشد ومجدد
 عصره واوانه عليه وعلى اهل السلسلة
 الرضوان ما استمر الاحسان
 وقطع العصيان وعلينا معهم

فهو معتدل القامة في جهته علامة
 اسرافق الحاكجين خفيف العارضين
 فياض الدموع كثير الخضوع
 واما رابطة شمس الدين المظهر الذي
 كشف قناع الطريقة واطهر فهو
 ربة من الرجال حسن الوجه اسود
 اللحية خطى اللون عليه المهيبة
 والاجلال واما رابطة عبد الله
 الدهلوى الصديق العلوى فهو
 مربع القامة اسمر اللون خفيف
 اللحية حسن الوجه والانف كثير
 العلوم دايم الاستمرار في مشاهدته
 الحى القيوم واما رابطة شيخنا

في كل عصر واوان والصلاة
 والسلام على سيد الكوان محمد واله
 واصحابه وجميع الانبياء الذين هم
 له اخوان

۲۸

اولادك وجميع عبيدك تفتون
 فلو ان عبيدك خلقني قاني وفوق
 الا نحتب ان سيبك كمالك
 اولادك واطول عبيدك تفتون
 واما مناد ومنتاض اولادك
 اجتنابا منكم تفتون اولادك
 تفتون اولادك تفتون
 اجتنابا منكم تفتون اولادك

وارايدى وشما ايل عبد الله الالهو الصديق العكوى حضر تيرينك مبارك
 قامه في اورطه ايدك وكوتى اسمرا ايدك وصفا الى سيرك چه ايدك وكوتك
 يوز لو ايدى وجوق علم الله مكمل ايدى وياغما حتى قومه اولان ذات اجل
 الاغلى حضر تيرينى مشاهه مستمر ويزقرا ايدك وشما ايل شيخنا الجليل
 صاحب القتام الحمد كحالا العثمان النفس بيندى الله اعلم الحضور
 الا ايدك حضر تيرينك مبارك قامه شريفلى اوزونه قمين ايدى
 وجته سى عظيم ايدى ورأس شريفى يويجه ايدك وكوتى شريفلى
 يياز ليغى قويمز بلغه قار شمش ايدى ومبارك بوزنى شريفك اولادك
 يوجه ايدى ومبارك ديشلى سيرجه ايدى ومبارك كوزلى وسع
 ويويجه ويساه ايدك وكوتك يوزلو وبشاشتلى ايدك ومبارك قولدى
 اوزجه ايدك وصدر شريفى اينلو وواسع ايدك ومبارك ياغرىنى
 اينلوچه وواسع ايدى وصفا الى شريفى يويجه واكثر سى ساها ايدك
 وكند بيسنده وقاز ومهائت ورايدى وزماننا اعللى وعصرتك
 مرشيد ومحمد دى ايدك وقدس الله اسرارهم وفعنا بيركات
 انفا سيهم ولحقنا اليهم وحشرنا في موكبهم في الدنيا
 والآخره آمين وصلى الله تعالى على سيدنا
 محمد واله وصحبه اجمعين واحمد الله
 رب العالمين
 تمت

اولادك وجميع عبيدك تفتون
 فلو ان عبيدك خلقني قاني وفوق
 الا نحتب ان سيبك كمالك
 اولادك واطول عبيدك تفتون
 واما مناد ومنتاض اولادك
 اجتنابا منكم تفتون اولادك
 تفتون اولادك تفتون
 اجتنابا منكم تفتون اولادك

اولادك وجميع عبيدك تفتون
 فلو ان عبيدك خلقني قاني وفوق
 الا نحتب ان سيبك كمالك
 اولادك واطول عبيدك تفتون
 واما مناد ومنتاض اولادك
 اجتنابا منكم تفتون اولادك
 تفتون اولادك تفتون
 اجتنابا منكم تفتون اولادك

Kaynakça:

- Akpınar, Cemil. "İcâzet". *TDV İslâm Ansiklopedisi* İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Algar, Hamid. "Hâlidîyye". *TDV İslâm Ansiklopedisi* İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Arvâsî, Abdulhakim. *Râbîta-i Şerife* (Sadeleştiren, Necip Fazıl Kısakürek) İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2016.
- Babanzâde Bağdatlı İsmail Paşa. *Hediyyetü'l-arifin esmai'l-müellifin ve asarü'l-musannafin* Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabiyye, ty.
- Çınar, Nazım. *Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî'nin Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufî Görüşleri*, Kayseri: Basılmamış Doktora Tezi, 2019.
- Dernîka, Muhammed Ahmed. *et-Turuku's-sûfiyye ve meşayihuhâ fi Trablus Trablus: Dâru'l- İnşâ, 1405/1984.*
- , *et-Tarikatü'n-Nakşbendiyye ve e'lâmüha* Trablus: Elmüessesetü'l-Hadîsetü lil-Kitâb, 2009.
- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011.
- Eren, Mehmet. "Ümmü Ma'bed", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ummu-mabed> (29.05.2019).
- Ervâdî, Ahmed b. Süleyman. *Âdâbu'z-zikr li'n-Nakşbendiyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Ef. nr. 3071.
- , *İbtîlâü'l-evliyâ ve tasarrufi'l-kibriya*, Merkezü'l-Melik Faysal (Riyad),nr. 412/5
- , *el-'İkdü'l-ferîd fi uluvvi'l-esânîd*, Mahmud Es'ad Coşan Araştırma ve Eğitim Merkezi Kütüphanesi, Gümüşhânevî Evrakı, AZG/04/199; Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi, nr. 731; Ezheriyye Kütüphanesi, nr. 43810 (653).
- , *İcâzetnâme*, Mahmud Es'ad Coşan Araştırma ve Eğitim Merkezi Kütüphanesi, Gümüşhânevî Evrakı, AZG/04/198.
- , *Risâle fi-hakkı's-sülûk ve'r-râbîta ve şemâil-i cemî'i silsile*, Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba, nr. 292.
- Es'ad Sâhib, Muhammed. *Bugyetü'l-vâcid fi mektûbâtı Hadreti Mevlânâ Hâlid*, Dimaşk: Matbaatu't-Terakkî, 1334.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009.
- Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâeddîn. *Câmi'u'l-usûl fi'l-evliyâi ve envâ'ihim ve evsâfihim ve usûli kulli tarîkin ve muhimmâti'l-murîdi ve şurûti'ş-şeyhi ve kelimâti's-sûfiyyeti ve istilâhihim ve envâ'i't-tasavvuf* Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.
- Gündüz, İrfan. *Gümüşhânevî Ahmed Ziyâuddîn Hayatı- Eserleri-Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikatı* İstanbul: Seçil Ofset, 2013.
- , "Tasavvufî Bir Terim Olarak Râbîta". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl 8, sayı 19, İstanbul 2007.
- Hânî, Muhammed b. Abdullah. *el-Behcetü's-seniyye fi âdâbi't- tarîkati'l-aliyyeti'l-Hâlidîyyeti'n-Nakşbendiyye* Kahire: el-Matbaatü'l-Meymeniyye, 1319.

- Hayderî, Cevâd Fakî Ali *Mevlânâ Hâlid en-Nakşbendî ve menhecühü fi't-tasavvuf* Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1438/2017.
- Hocazâde Ahmed Hilmi, “Mevlânâ Ahmed Ziyâeddîn el-Gümüşhânevî”. *Cerîde-i Sûfiyye*, İstanbul 4 Teşrin-i-evvel 1328/17 Ekim 1912.
- Kavak, Abdulcebbar. *Mevlânâ Hâlid-i Nakşbendî ve Hâlidilik* İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları, 2016.
- Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemü'l-müellifin teracimu musannifi'l-kütübi'l-Arabiyye* Beyrut: Mektebetü'l-Müsenâ, ty.
- Kettâni, Abdulhay. *Fihrisü'l-fehâris ve'l-esbât ve mu'cemü'l-me'âcim ve'l-meşyehât* Nşr. İhsan Abbas, Beyrut: Dârü'l- Garbi'l-İslamiyyi, 1402/1982.
- Kevserî, Muhammed Zâhid. *İrgâmü'l-merîd fi şerhi'n-nazmi'l-atîd li-tevessüli'l-mürîd* Kahire: el-Mektebetü'l- Ezheriyye, 2000.
- Kürd Ali, Muhammed Ferid b. Abdirrezzak b. Muhammed. *Hıtatü'ş- Şam* Beyrut: Mektebetü'n-Nûrî, 1983.
- Mustafa Fevzî b. Nu'mân. *Hediyyetü'l-Hâlidîn fi menâkıb-ı kutbi'l-ârifîn Mevlânâ Ahmed Ziyâeddîn b.Mustafa el-Gümüşhânevî* İstanbul: y.y. 1318/1896.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1971.
- Serkîs, Yûsuf b. İlyân b. Mûsâ. *Mu'cemü'l-matbûâti'l-Arabiyye ve'l-muarrebe* Mısır: Matbatü Serkîs, 1928.
- Şemseddin Sâmi. *Kâmûs-ı Türkî* İstanbul: Şifa Yayınevi, 2015.
- Trablusî, Fuad b. Fevzî. *Nüzhetü'n-nâzırîn ve ka'bet'ül-aşikîn fi ensâbi ve ahvâli ve esânîdi evliyâ-i Trablusu's-Sâlihîn* Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1427/2006.
- Türer, Osman. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi* İstanbul: Ataç Yayınları, 2015.
- Uludağ, Süleyman. “Halife”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.
- Ziriklî, Hayreddin *el-A'lâm*, Beyrut: Daru'l-ilmi lil-melâyîn 2002.